

چشم انداز ژئوپلیتیک
جمهوری آذربایجان
و قراباغ کوهستانی

حسین سیف الدینی

www.ketab.ir

سیرشناسه	: سیف الدینی، حسین، ۱۳۶۳-
عنوان و نام پدیدآور	: چشم انداز ژئوپلیتیک جمهوری آذربایجان و قراباغ کوهستانی / حسین سیف الدینی.
مشخصات نشر	: تهران: شیرازه کتاب ما، ۱۳۹۹.
مشخصات ظاهری	: ۲۸۵ ص:؛ جدول: ۱۴/۵؛ ۲۱/۵ س م.
فروست	: قفقاز و آسیای میانه: ۱۷
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
شابک	: ۹۷۸-۶۲۲-۷۴۸۹-۰۵-۷
موضوع	: قره باغ کوهستانی (جمهوری آذربایجان) — سیاست و حکومت
موضوع	: Nagorno-Karabakh (Azerbaijan) — Politics and Government
موضوع	: قره باغ کوهستانی (جمهوری آذربایجان)
موضوع	: DK۶۹۹
ه بندی دیویی	: ۹۴۷/۵۴
ث ره کتابخانه سی ملی	: ۷۳۳۶۰۵۹

چشم انداز ژئوپلیتیک جمهوری آذربایجان و قراباغ کوهستانی

ننده حسین سیف الدینی
انتشارات: شیرازه کتاب ما
بیر ۷۷ نسخه

چاپ اول: مهرماه ۱۳۵۰

حق چاپ و نشر محفوظ است.

این کتاب با کاغذ حمایتی سرسبزه است

تهران، صندوق پستی: ۱۱-۱۶۵۰

تلفن: ۸۸۹۵۲۲۹۷ فکس: ۸۸۵۱۶۹۱

همراه: ۰۹۳۶-۹۵۰۰۱۸۲

سایت: www.shirazehketab.com

فهرست مطالب

۹	یادداشت دبیر محترم
۱۳	فصل اول: دیباچه
۱۹	هدف و روش پژوهش
۲۰	پیشینه و ادبیات پژوهش
۲۵	راهبرد ایران و ویژگی پژوهش حاضر
۲۷	فصل دوم: تبیین تئوریک مسئله پژوهش
۲۸	الف) مفاهیم
۳۹	ب) نظریه‌ها
۴۶	ج) الگوی مفهومی پژوهش
۴۹	فصل سوم: محیط‌شناسی
۴۹	مقدمه
۵۱	جمهوری آذربایجان
۶۰	جمهوری خودمختار نخجوان
۶۲	قراбаغ کوهستانی
۷۲	عملیاتی‌سازی نظریه‌ها در محیط قفقاز جنوبی
۸۷	فصل چهارم: ساختار ژئوپلیتیکی جمهوری آذربایجان
۱۱۷	دوره جدید جنگ قراباغ: پس از فروپاشی شوروی تا ۱۹۹۴

۱۳۵	چینش ژئوپلیتیک قفقاز جنوبی
۱۵۵	بازیگران مناقشه قراباغ کوهستانی: اهداف و منافع
۱۵۶	روسیه
۱۶۷	ترکیه
۱۷۷	ایالات متحده امریکا
۱۷۸	اروپا
۱۸۲	ارمنستان
۱۸۳	جمهوری قراباغ کوهستانی
۱۸۸	ایران
۲۱۵	اسرائیل
۲۱۷	جمع‌الجموع
۲۱۹	فصل پنجم: سناریوس و مبردها
۲۱۹	تبیین اصول راهبردی ایران و نقش جمهوری آذربایجان
۲۲۹	اصول راهبردی ایران در مناقشه قراباغ کوهستانی
۲۳۶	سناریوهای صلح
۲۴۰	نتیجه‌گیری و جمع‌بندی نهایی
۲۴۹	فهرست منابع و مآخذ

یادداشت دبیر مجموعه

«مناقشات منتهی» یکی از مهمترین میراث برجای مانده از فروپاشی امپراتوری‌ها و شکل‌نگرفتن یک مرتبه مناسب سیاسی به‌جای آنها هستند؛ مناقشاتی که در مقاطعی چند سر باز کرده موجب جنگ و جدل و تنش شده و معمولاً بی‌آنکه به نتیجه‌ای منجر گردند، از تنش و تاب مروافتند تا در مقطعی دیگر از نو خودی نشان دهند.

مناقشه جمهوری آذربایجان و ارمنستان سر قراباغ نیز یکی از نمونه‌های معروف این مقوله است. مناقشه‌ای که وجه جاید و معاصر آن از فروپاشی امپراتوری روسیه تزاری در پی انقلاب ۱۹۱۷ آغاز شد. به فروپاشی نظم کهن و برآمدن سه جمهوری مستقل در بخش‌های جنوبی قفقاز منجر شد. اختلاف نظر درباره مرزهای این واحدهای جدید سیاسی به اختلاف بسیار و حتی بروز جنگ‌هایی میدان‌دار که نه‌فقط در آن دوره چندساله استقلال این بخش مهمی از توان این جمهوری‌های نوپا را به‌هدر داد که در سال‌های بعد نیز به‌کار بر تحولات آنها تأثیر نهاد.

قراباغ کوهستان، به‌عنوان حوزه‌ای مشخص بین جمهوری‌های ارمنستان و آذربایجان، با یک اکثریت ارمنی در همان دوره کوتاه‌مدت استقلال این جمهوری‌ها موضوع جنگ و جدل دائم بین مقامات باکو و ایروان بود و اگرچه با اعساده امپراتوری روسیه به یک شکل سرخ و شورایی این مناقشه با تبدیل قراباغ به یک منطقه خودمختار در چهارچوب اداری جمهوری شوروی آذربایجان به‌نحوی

تمشیت داده شد و به یکی از چندین و چند «مناقشه منجمد» اتحاد جماهیر شوروی تبدیل شد، اما نارضایی اساسی ارمنی‌های آن سامان از ترتیب مزبور و تمایل آنها برای الحاق به ارمنستان، بر جای ماند و در اولین فرصتی که پیش آمد، یعنی در خلال تحولات منجر به فروپاشی شوروی در اواخر دهه ۱۹۸۰ میلادی از نو بروز کرد و این بار به صورت یک جنگ تمام‌عیار، کفه به نفع ارمنی‌ها و به ضرر قزاقان باکو، سنگین شد و قراباغ اعلان استقلال کرد.

گرچه این «نبرد» به نفع ارمنی‌ها تمام شد، اما «جنگ» هنوز ادامه دارد و مناقشه قراباغ، به مرور زمان، مجدداً صورتی «منجمد» یافته است اما به گونه‌ای که امروزه نیز پس از یک وقفه کم‌وبیش سی ساله، شاهد آن هستیم «انجماد»‌هایی از این دست لزوماً جبران‌ناپذیر ندارند و هر آن می‌توانند از نو ذوب و حتی شعله‌ور شوند. درگیری‌های نظامی جمهوری آذربایجان و ارمنی‌های قراباغ در اوائل تابستان امسال آن‌هم در بخش‌های شمالی قراباغ که از مرزهای گرجستان نیز دور نیست، خود یادآور این مهم بودند و احتمالاً، مناسبتی به دیگر مصائب منطقه.

چشم‌انداز ژئوپلیتیک جمهوری آذربایجان و قراباغ کوهستانی نگاهی است صریح و روشن به وضعیت این منطقه از منظر منافع ایران و تأثیر آن بر شکل‌گیری مناسبات منطقه‌ای ایران در حوزه قفقاز در چند دهه اخیر؛ نگاهی جامع و فراگیر، عاری از مجموعه تعارفاتی که معمولاً و بیشتر در سطحی رسمی در این خصوص بر کل بحث سایه می‌اندازند و مانع از درک و فهم ابعاد واقعی امر می‌شوند.

در تلاش‌هایی که برای تبیین سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران به‌ویژه در حوزه تعامل با کشورهای همسایه صورت می‌گیرد، هنگامی که مسئله امنه بحث به قفقاز و مخصوصاً رویکرد ایران در قبال مناقشات جاری میان جمهوری‌های آذربایجان و ارمنستان کشیده می‌شود، تلاش ایران برای حفظ بی‌طرفی در رویارویی میان یک کشور «مسلمان» و یک کشور «مسیحی» با نوعی شگفتی تعبیر و تلقی می‌گردد. حال آنکه اگر به گونه‌ای جدی‌تر و با لحاظ کردن منافع و ملاحظات فراتر از علائق عقیدتی به این مقوله نگریسته شود- به گونه‌ای که در این بررسی نیز شاهد آن هستیم- جایی برای تعجب و شگفتی باقی نمی‌ماند.

برخلاف بسیاری از کشورهای منطقه و همسایه که نسبتاً نوپا و جدیدالتأسیس

هستند و هریک میراث‌دار مجموعه‌ای از تنش‌ها و مناقشات «منجمد» و «غیرمنجمد» برجای مانده از امپراتوری‌های فروپاشیده قبلی، ایران کشوری است برخوردار از یک پیشینه کهن مملکتداری و حکمروایی در یک سطح گسترده منطقه‌ای که نقطه قوت آن نه در به‌جان یکدیگر انداختن ملل و اقوام تابعه که در فراهم آوردن زمینه همزیستی و تعامل آنها با یکدیگر بوده است و حتی امروز که از آن مجد و شوکت کهن نشان چندانی برجای نیست، جز این نمی‌تواند و نباید روال دیگری اتخاذ کند.

کاوه بیات